Elena VARZARI

TOPICĂ OBIECTIVĂ – TOPICĂ SUBIECTIVĂ: NECESITATEA UNEI DELIMITĂRI ÎN CRONICILE ROMÂNEŞTI

Încă din antichitate s-a observat că în limbile care dispun de o ordine liberă sau relativ liberă a cuvintelor în propoziție (deci în limbile în care diverse raporturi sintactice se exprimă prin flexiuni, prepoziții etc.), dar şi în cele în care funcția gramaticală a topicii rămâne a fi una de bază, există o ordine preferențială a cuvintelor, lipsită de latura afectivă[1]. Utilizată în mod obişnuit într-o limbă, topica poate răspunde necesității de a delimita unele forme gramaticale de altele în cazul în care nu există alte mijloace de identificare a acestora. O asemenea topică, în general, corespunde logicii (întâi este exprimat subiectul logic, apoi predicatul logic) şi este dictată de factori semantici şi sintactici, reprezentând un model, o invariantă. Această ordine, dispusă progresiv (elementul determinat este urmat de cel determinativ, elementul cunoscut este urmat de cel necunoscut), a fost considerată normă pentru unele limbi. În plus, s-a considerat, independent de context, că tocmai o astfel de topică răspunde organizării fireşti a cuvintelor în propoziție într-o limbă dată, iar toate celelalte tipuri ar reprezenta variante contextuale ale ordinii respective, numită şi „ordine gramaticală" a cuvintelor. În literatura de specialitate o asemenea ordine (Subiect – Predicat – Obiect) a fost numită *topică directă, regulată, fundamentală, de bază, neutră stilistic, cauzală, cronologică, generală, progresivă, obiectivă.* Iar topica în care determinativul precede determinatul (ordinea PSO, OPS sau OSP) a fost numită *inversă, secundară, neobişnuită, neregulată, derivată, marcată stilistic, expresivă, impulsivă, afectivă, ocazională, subiectivă*[2].

Termenii din aceste serii circumscriu o distincție fundamentală între tipurile de topică. Fără înțelegerea lor este imposibilă elucidarea funcțiilor de bază ale topicii (gramaticală, stilistică etc.), precum şi configurarea unei tipologii generale a acesteia. Totuşi ei nu au fost tratați univoc în studiile consacrate ordinii cuvintelor. În plus, ei nu sunt identici sub aspect semantic, fiecare vizează anumite nuanțe ale conceptelor în discuție, constituie nişte trăsături aparte ale lor, de aceea, acceptabili în unele contexte, nu întotdeauna pot fi aplicați în altele. Întrucât am considerat distincția *direct, obişnuit... / invers, secundar*... esențială în interpretarea particularităților de topică a cronicilor româneşti, vom insista asupra opoziției respective pentru a clarifica specificul fenomenului:

(1) A: Iară tătarii au lovitu toată Podolia şi Prusia (M. Costin, p. 159).

B: Atunce boiernaşii lui, grecii, începură a s-ascunde în casă despre doamna (I. Neculce, p. 373).

C: Iar Batâr Gabăr, domnul Ardealului, gândi să vie iar aici în țară cu oşti (**Letopisețul Cantacuzinesc**, p. 170).

BDD-A20763 © 2006 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:48 UTC)

D: Iară Alixandru-Vodă au năzuitu iară spre leşi (G. Ureche, p. 37).

(2) A: Ce au început nevoi a ieşi grele în ţară (I. Neculce, p. 362*)*.

B: Dulce este domniia de Muldova (M. Costin, p. 176).

C: Iar ceelaltă avere au împărţit-o celelalte slugi (I. Neculce, **O samă de cuvinte**, p. 277).

D: Şi au făcut leşii într-acea iarnă mare răutăţi, împreunaţi cu tătarâi şi cu ai noştri în Ţara Căzăcească (M. Costin, p. 229).

Exemplele grupate la (1) reprezintă topica SPO (şi pot fi incluse deci în categoria „topică directă"); ele sunt lipsite de latura afectivă (aşadar, constituie o topică neutră din punct de vedere stilistic); respectă regulile de ordonare a cuvintelor în limba română (topică regulată); succesiunea subiect gramatical – predicat gramatical coincide cu succesiunea subiect logic – predicat logic (topică raţională / logică); informaţia evoluează de la cunoscut spre necunoscut (topică obiectivă). Această ordine nu este însă dominantă în cronici şi nu poate fi numită obişnuită pentru toţi cronicarii. Se poate constata astfel că ordinea „directă", „neutră stilistic", „regulată", „raţională" şi „obiectivă" nu este implicit şi „dominantă" sau „obişnuită".

Analizând exemplele grupate la (2) în baza trăsăturilor „inversă", „secundară", „neobişnuită", „marcată stilistic", „emfatică", „neregulată", observăm că şi de data aceasta termenii care denumesc tipul respectiv de topică nu dezvăluie fenomenul în toată complexitatea lui în fiecare dintre contextele prezentate. Atestarea trăsăturii *ordine „inversă"* în toate propoziţiile din exemplul (2) justifică utilizarea frecventă a termenului respectiv în literatura de specialitate. Dislocarea folosită de cronicar în (2A) („au început nevoi a ieşi grele" în loc de „au început a ieşi nevoi grele") impune aprecierea acestei topici drept „neregulată", dar şi „emfatică" în acelaşi timp, „marcată stilistic", „neobişnuită", „secundară", „derivată". Neregulată trebuie considerată şi topica din (2D), datorită omonimiei create de complementul „în Ţara Căzăcească" (cf.: „leşii au făcut mare răutăţi în Ţara Căzăcească" sau „împreunaţi cu tătarâi şi cu ai noştri în Ţara Căzăcească"). Însă exemplele (2C) şi (2D) nu pot fi apreciate ca având o topică „secundară", „marcată stilistic" sau „emfatică", pentru că deplasările din cadrul propoziţiei au la bază motivaţii de ordin comunicativ. În plus, construcţiile cu verbul antepus constituie o caracteristică specifică cronicilor româneşti, fără a fi dictate de factori de ordin stilistic.

Pentru a stabili care dintre termenii amintiţi corespund cerinţelor noastre, dar şi pentru a dezvălui specificul celor două tipuri de topică, îi vom analiza în cupluri, or, ei formează, de fapt, *„une dualité d'opposition"* şi deci pot fi studiaţi prin contrast[3].

Distincţia topică *fundamentală* (sau de *bază / dominantă / preferenţială*) – *secundară* (sau *derivată*) este aplicată, de obicei, în cercetările tipologice, unde noţiunea de ordine preferenţială serveşte drept suport pentru clasificarea limbilor pe baza topicii[4], chiar dacă s-a observat că într-o limbă nu există o singură topică-tip pe lângă cea de bază, depistându-se şi mărcile altor topici. Avantajul termenilor respectivi

BDD-A20763 © 2006 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:48 UTC)

constă în faptul că nu exclud trăsătura care e „de bază” şi în cazul propoziţiilor cu o topică inversă (se ştie că ordinea inversă este dominantă în cele interogative, optative ş.a.). Deficienţa termenilor „secundar”, „derivat” rezidă însă în faptul că pot provoca unele confuzii, în virtutea polisemiei lor, pot sugera că funcţiile comunicativă şi stilistică, pe care le îndeplineşte, de regulă, topica, ar putea fi secundare sau derivate.

Distincţia topică *obişnuită* – topică *neobişnuită* este destul de vagă, dar şi prea „cuprinzătoare” în raport cu ordinea cuvintelor din unele tipuri de propoziţie, căci deseori obişnuită poate deveni şi topica neobişnuită (în propoziţiile exclamative, dubitative etc.). Nu există nişte criterii clare care să certifice că o anumită ordine a devenit obişnuită / neobişnuită, cu atât mai mult în cazul limbii vechi. De exemplu, antepunerea verbului poate fi considerată în cronici o particularitate dominantă, la fel ca şi antepunerea obiectului atunci când acesta reprezintă elementul cunoscut (a se vedea exemplele (2D) şi (2C)).

Distincţia topică *directă* – topică *inversă* este poate cea mai veche, deja în secolul al XVIII-lea teoreticienii limbii franceze au inclus-o în relaţia „direct-natural-logic”, extinsă până la o adevărată doctrină[5]. Denumirile respective au fost acceptate şi ulterior, dat fiind că păreau mai cuprinzătoare. Totuşi termenul „invers”, înţeles şi ca o răsturnare a obişnuitului, ca o manifestare a iraţionalului, trebuie utilizat cu prudenţă. Se ştie că ordinea inversă înseamnă schimbarea succesiunii consacrate a cuvintelor într-o propoziţie, dar pentru unele construcţii sintactice sau propoziţii ea poate fi normă, şi nicidecum „o răsturnare a obişnuitului”. Pentru a nu se confunda ordinea inversă cu inversiunea, trebuie să se ţină cont de faptul că ordinea directă poate fi caracterizată drept obişnuită, iar ordinea inversă drept neobişnuită doar în cazul în care se face abstracţie de realizarea topicii într-un text concret. Iar în context se va face o delimitare firească între noţiunile „ordine directă”–„normă”, „ordine inversă”–„inversiune”.

Referitor la ordinea *neutră stilistic,* în opoziţie cu cea *marcată stilistic*, este necesar să precizăm că, deşi una dintre funcţiile de bază ale topicii este cea stilistică, nu întotdeauna factorii ce determină schimbarea ordinii SPO sunt de această natură. În linii mari, ordinea „de bază”, „obişnuită”, „directă” este neutră stilistic şi se află în opoziţie cu cea marcată, numită şi *ocazională*, prin aceasta înţelegându-se ordinea determinată de context, care creează o „tensiune” între structura sintactică şi analiza actualizată. Limitele utilizării termenilor *neutru stilistic – marcat stilistic* sunt impuse în cazul topicii de varietatea funcţiilor (comunicativă, semantică, de organizare a textului) pe care le poate îndeplini topica.

Şi mai restrâns este cadrul utilizării termenilor topică *raţională* versus *afectivă* – cuplu delimitat de teoreticienii limbii franceze acum câteva secole şi considerat în relaţia *logic* (adică potrivit ideilor) – *afectiv* (potrivit pasiunilor) – *estetic* (în concordanţă cu armonia). În primul rând, pentru că termenul „raţional” sugerează „iraţionalitatea” topicii afective şi, în al doilea rând, din cauză că nu trebuie să considerăm o topică raţională, iar pe cealaltă afectivă, căci astfel apare problema exprimării

BDD-A20763 © 2006 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:48 UTC)

a două situații diferite în limbile în care este posibilă o singură ordine a cuvintelor[6].

Limitată este şi utilizarea distincției topică *regulată* / topică *neregulată*, din cauza unei false impresii privind topica SPO, PSO, care, potrivit termenului „neregulat", nu ar respecta normele limbii date. Termenul este adecvat însă în cazul unor construcții sintactice din limba română veche (de exemplu, dislocarea), unde legitățile gramaticale ale limbii române sunt încălcate.

Faptul că majoritatea termenilor utilizați pentru desemnarea fenomenului în discuție sunt prea restrânşi, iar uneori chiar denaturează realitatea lingvistică, i-a făcut pe unii cercetători să abordeze cu destul scepticism distincția respectivă: „Nu trebuie să uităm că aceşti termeni nu semnifică originea sau avantajele fenomenelor lingvistice şi deci nu ar trebui să însemne mai mult decât simbolurile X şi Y în algebră"[7]. Considerăm totuşi necesară o asemenea delimitare, or, renunțând la acest concept, ar însemna să recunoaştem implicit, dar fără motivație: (1) că tipologia limbilor îşi pierde unul dintre parametrii săi de referință; (2) că factorii care determină topica şi funcțiile ei nu mai pot fi net delimitați; (3) că varierea topicii nu poate fi interpretată în toată complexitatea ei.

Termenii cu o arie mai largă de cuprindere, aplicabili în majoritatea contextelor şi care, pe lângă definirile „afectiv" / „nonafectiv", „expresiv" / „nonexpresiv", „direct" / „invers", presupun evoluția informației de la cunoscut spre necunoscut şi viceversa, sunt *obiectiv – subiectiv*, introduşi în teoria topicii de V. Mathesius. Potrivit lingviştilor şcolii pragheze, topica obiectivă, spre deosebire de cea subiectivă, îi facilitează receptorului înțelegerea informației, aceasta evoluând de la cunoscut spre necunoscut, de la *temă* (T) spre *remă* (R)[8]. De exemplu, în (1D) „Iară Alixandru-vodă (T) au năzuitu iară spre leşi" (R) tema este punctul de plecare a informației şi constituie elementul cunoscut din contextul anterior („Iară Bogdan-vodă, fără zăbavă, adunându oameni de pretutinderile, au scos pre Alixandru-vodă din scaun şi iar au apucat Bogdan-vodă scaunul" (Gr. Ureche, p. 37)). O situație similară se constată şi în (2C), care, din punctul de vedere al ordinii părților de propoziție, se caracterizează prin topică inversă: „Iar cealaltă avere (T) au împărțit-o celelalte slugi (R)". Informația redată prin temă este cunoscută şi aici din contextul anterior: „s-au sfătuit cu cele slugi să dzică că el este nepot lui Despot, şi să împartă ei averea a lui Despot, şi să-i de lui toate scrisorile câte au avut Despot cel Mare şi puține din averea lui" (I. Neculce, p. 271).

Privind fenomenul din această perspectivă, se impune o distincție între topica *directă* şi topica *inversă* (care vizează poziția subiectului față de predicat, de exemplu: SPO – OPS) şi topica *obiectivă* versus *subiectivă* (specifică elementelor segmentării informaționale binare a propoziției – temă / remă – care constituie un alt nivel al analizei propoziției). Pornind de la această delimitare, constatăm că, de fapt, în cronici topica obiectivă poate fi atât directă (SPO), cât şi inversă (PSO, OPS, OSP), iar topica subiectivă poate fi atât inversă, cât şi directă.

Privite într-un cadru mai larg decât cel al unei propoziții izolate,

BDD-A20763 © 2006 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:48 UTC)

corelațiile topică obiectivă – topică subiectivă şi topică directă – topică indirectă nu mai sunt confundabile. Aceasta pentru că în cadrul textului / microtextului valoarea obiectivă este specifică atât ordinii directe, cât şi celei inverse, dacă ea este neutră sub aspect stilistic; este neemfatică; dispune informația de la cunoscut spre nou; este tipică pentru limba dată; urmăreşte exprimarea cât mai exactă a intenției comunicative; nu vine în contradicție cu segmentarea actuală; este condiționată de factori gramaticali, pragmatici, semantici sau structural-organizatorici. Valoare subiectivă poate avea atât ordinea directă, cât şi cea inversă, în cazul în care sunt îndeplinite următoarele condiții: topica este marcată stilistic; emfatică; determinată de starea emoțională a vorbitorului, dirijată de afectivitate; dispune informația de la nou spre cunoscut; este determinată de factori stilistici, ritmico-intonaționali ş.a.m.d.

NOTE

[1] Dionisos din Halicarnas, iar ulterior şi Quintilianus au adus în discuție aşa-numita „ordine naturală", iar mai târziu, în secolele XVI-XVIII, teoreticienii francezi vorbeau, cu referire la limba lor, de „ordinea logică" a cuvintelor în propoziție.

[2] Câmpeanu, E., *Topica „obiectivă" cu valoare „subiectivă"* // *Cercetări de lingvistică*. T. II, Cluj, 1957, p. 219-238, p. 219-220. Ivănuş, D., *Teoria şi topica propoziției subordonate necircumstanțiale în limba română,* Craiova, Editura Universitară, 1994, p.139. Toma, I., *Limba română contemporană. Privire generală,* Bucureşti, Niculescu, 1996, p. 276. Coteanu, I., *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Garamond, ş.a., p. 349 ş.a.

[3] Excludem din start din această serie unii termeni apăruți în cadrul tendinței psihologice de interpretare a faptelor de limbă – topică „intelectuală", „aberantă", „cronologică", „impulsivă" – ca fiind irelevanți pentru discuție.

[4] Şerban, V., *Teoria şi topica propoziției în româna contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1974, 236 p.

[5] A se vedea, de exemplu, Le Bidois, R., Le Bidois, G., *Syntaxe du français moderne. Ses fondements historique et psychologique. T.II: L'odre des mots dans la phrase*, Paris, Editure Auguste Picard, 1968, 794 p.

[6] A se vedea Şerban, V., *op. cit.*, p. 27.

[7] Kruisinga, E. A. apud Дмитрев, А. Н., *Об употреблении термина „инверсия"* // *Романское и германское языкознание*, Вып. 6, Минск, Вышэйшая школа, 1976, p. 6.

[8] Termenii „temă" şi „remă" sunt utilizați aici în concordanță cu teoria despre analiza actualizată.

SURSE LITERARE

Ureche, Gr., *Letopisețul Țării Moldovei de la Dragoş-vodă până la Aron-vodă* // *Letopisețul Țării Moldovei*, Chişinău, Hyperion, 1990, p. 23-118. Neculce, I., *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat* // *Letopisețul Țării Moldovei*, Chişinău, Hyperion, 1990, p. 280-472.

Neculce, I., *O samă de cuvinte* // *Letopisețul Țării Moldovei*, Chişinău, Hyperion, 1990, p. 267-279.

Istoria Țării Rumâneşti de când au descălecat pravoslavnicii creştini (Letopisețul Cantacuzinesc) // *Stolnicul Constantin Cantacuzino. Istoria Țării Rumâneşti*, Chişinău, Litera, 1997, p. 144-255.

Costin, M., *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron-vodă încoace* // *Letopisețul Țării Moldovei*, Chişinău, Hyperion, 1990, p. 135-248.

BDD-A20763 © 2006 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:48 UTC)